

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หนังสือวิชาการถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาทุกระดับ และทุกสาขาวิชา นอกจากทำหน้าที่เป็นสื่อหลักในการเรียนการสอนแล้ว ยังเป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไป หนังสือวิชาการที่ดีเป็นเครื่องชี้ความเป็นเลิศทางวิชาการและภูมิปัญญาของชุมชนแห่งนั้นด้วยองค์ประกอบของหนังสือวิชาการ ได้แก่ คำนำ สารบาญ สัญลักษณ์ คำย่อ เนื้อเรื่อง ภาคผนวก เอกสารอ้างอิงหรือบรรณานุกรม คำอภิธานศัพท์ และดรรชนี (พจน์ สะเพียรชัย, 2534)

ดรรชนีเป็นองค์ประกอบที่อยู่ส่วนสุดท้ายของตัวเล่มหนังสือ จัดทำขึ้นเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงเนื้อหาหรือรายละเอียดตอนหนึ่งตอนใดที่ต้องการได้โดยไม่ต้องอ่านเนื้อหาทั้งเล่ม (Cleveland, 1983) ดรรชนีจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสืบค้นเรื่องราวจากหนังสือเล่มนั้นได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และประหยัดเวลาในการอ่าน (รัญจวน อินทรกำแหง, 2524) หนังสือที่ไม่มีดรรชนีจึงเปรียบเหมือนประเทศที่ไม่มีแผนที่ ในขณะที่ต่างก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่างานเขียนที่ไม่ใช้นวนิยายจะมีประโยชน์ต่อผู้อ่านมากยิ่งขึ้นถ้ามีการทำดรรชนีไว้ด้วย หนังสือส่วนใหญ่ที่ผลิตในประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีดรรชนีซึ่งจัดทำโดยผู้เขียน (Knight, 1969)

ในประเทศไทยนั้นแม้ว่าดรรชนีจะเป็นองค์ประกอบของหนังสือที่มีความสำคัญต่อผู้อ่าน แต่หนังสือวิชาการภาษาไทยส่วนใหญ่กลับไม่มีการทำดรรชนี ทั้งนี้เนื่องมาจากยังไม่มีข้อกำหนดมาตรฐานในการจัดทำดรรชนี สำนักพิมพ์จึงควรมีบทบาทในการส่งเสริมให้มีการทำดรรชนี โดยการสร้างคู่มือสำหรับเขียนหนังสือ เพื่อให้ผู้เขียนยึดเป็นแนวทางปฏิบัติอย่างมีมาตรฐานเดียวกัน (จารุวรรณ สินธุโสภณ, 2534) ในปัจจุบันสำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัยที่เป็นแหล่งสำคัญในการผลิตหนังสือวิชาการภาษาไทย มีอยู่ด้วยกัน 4 แห่งคือ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งขึ้น

เมื่อ พ.ศ. 2522 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2522 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2529 และสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2533 สำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัยมีวัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.; มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536; มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.; มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ม.ป.ป.)

1. เพื่อส่งเสริมให้มีการแต่ง แปล และเรียบเรียงตำรา หนังสือ วิชาการ เอกสารประกอบการศึกษา ผลงานวิจัย และหนังสืออื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการและสังคม

2. เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์หนังสือและเอกสารอื่น ๆ ให้มีมาตรฐานทั้งทางด้านวิชาการ และด้านเทคนิคการจัดพิมพ์

3. เพื่อส่งเสริมให้มีหนังสือและตำราภาษาไทยมากขึ้น และให้นักศึกษานักศึกษา ตลอดจนบุคคลทั่วไปได้ใช้หนังสือที่มีคุณภาพดีในราคาประหยัด

4. เพื่อช่วยเสริมสร้างบรรยากาศความเป็นเลิศทางวิชาการของมหาวิทยาลัย ตลอดจนเป็นแหล่งบริการทางปัญญาแก่สังคม

ผลิตผลของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยทั้ง 4 แห่ง ได้แก่ หนังสือวิชาการของอาจารย์ ตำรา เอกสารการสอน แบบฝึกปฏิบัติ ผลงานวิจัย รายงานการประชุม เทปบันทึกเสียง และวัสดุการศึกษาอื่น ๆ จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจเบื้องต้น เมื่อเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม 2537 โดยทำการตรวจสอบหนังสือวิชาการทุกเล่มของสำนักพิมพ์ 4 แห่งนี้ ซึ่งได้รับการจัดพิมพ์ตั้งแต่ปีที่สำนักพิมพ์แต่ละแห่ง เริ่มก่อตั้งจนถึงพ.ศ. 2536 จำนวนรวมทั้งสิ้น 2,401 รายการ พบว่าหนังสือวิชาการที่มีดรรชนีมี 110 รายการ คิดเป็นร้อยละ 4.58 ส่วนหนังสือวิชาการที่ไม่มีดรรชนีมี 2,291 รายการ คิดเป็นร้อยละ 95.42

ความสำคัญและความแพร่หลายของดรรชนีหนังสือโดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้มีผู้สนใจทำการศึกษาในเรื่องการทำดรรชนีเป็นจำนวนมาก และมีการศึกษากันอย่างกว้างขวางนับแต่คริสต์ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา แนวทางของการศึกษาทำได้หลายประการ ได้แก่ การศึกษาลักษณะและรูปแบบของการจัดทำดรรชนี ซึ่งเป็นการวิเคราะห์การจัดทำในด้านประเภทและปริมาณของดรรชนี เช่นงานของ Gratch, Settle, and Atherton (1978) การจัดเรียงดรรชนีและรายการโยง เช่นงานของ Liddy (1990) การประเมินคุณภาพและ

ปัญหาการจัดทำดรรชนี เช่นงานของ Diodato, and Gandt (1991) หรือ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของสำนักพิมพ์และผู้จัดทำดรรชนี เช่นงานของ Andrew (1989) และงานของ Ullius (1990) การศึกษาความต้องการและความพึงพอใจในการใช้ดรรชนี เช่น งานของ Diodato (1994) และการศึกษาการจัดทำดรรชนีด้วยระบบคอมพิวเตอร์ เช่น งานของ Grosch (1986)

สำหรับในประเทศไทยนั้นเนื่องจากการจัดทำดรรชนีหนังสือมีอยู่น้อยมาก ดังจะเห็นได้จากผลการสำรวจกลุ่มหนังสือวิชาการของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยของผู้วิจัยที่กล่าวมาแล้ว จึงยังไม่มีใครศึกษาในเรื่องการจัดทำดรรชนีหนังสือตามแนวทางต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยรวบรวมมากล่าวไว้ข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นสมควรที่จะทำการศึกษาในเรื่องนี้ โดยทำการศึกษาเกี่ยวกับหนังสือวิชาการของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยของรัฐ 4 แห่งเป็นการศึกษาซึ่งครอบคลุมทั้งในด้านนโยบายและการจัดทำดรรชนีของสำนักพิมพ์ ลักษณะและรูปแบบของดรรชนี วิธีการจัดทำดรรชนี ปัญหาของผู้เขียนในการจัดทำดรรชนี และสาเหตุที่ผู้เขียนไม่ทำดรรชนี ผลของการศึกษาอาจใช้เป็นแนวทางให้กับสำนักพิมพ์และผู้เขียนสามารถนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาการจัดทำดรรชนีหนังสือให้มีความเหมาะสมต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานโยบายและการจัดทำดรรชนีของหนังสือวิชาการที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะดรรชนีของหนังสือวิชาการที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยในด้านประเภทของดรรชนี ปริมาณของดรรชนี รายการโยงการจัดเรียงดรรชนี และภาษาที่ใช้ในการทำดรรชนี
3. เพื่อศึกษาวิธีการจัดทำดรรชนี ปัญหาในการจัดทำดรรชนี และสาเหตุของการไม่ทำดรรชนีของผู้เขียน

สมมติฐานของการวิจัย

1. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ไม่มีนโยบายจัดทำบรรณานุกรมหนังสือวิชาการ
2. หนังสือที่มีบรรณานุกรมเป็นหนังสือในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มากกว่าในสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสาขาวิชาสังคมศาสตร์
3. บรรณานุกรมที่ปรากฏในหนังสือวิชาการสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีส่วนใหญ่เป็นบรรณานุกรมรวม และส่วนใหญ่ใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษเป็นรายการบรรณานุกรม
4. ปัญหาในการจัดทำบรรณานุกรมคือ ไม่ทราบวิธีการจัดทำบรรณานุกรม

ขอบเขตของการวิจัย

หนังสือวิชาการที่นำมาศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย หนังสือวิชาการที่มีบรรณานุกรมซึ่งจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยของรัฐ 4 แห่ง ได้แก่ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง และสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ซึ่งจัดพิมพ์ตั้งแต่ปีที่สำนักพิมพ์แต่ละแห่งเริ่มก่อตั้งจนถึง พ.ศ. 2536 จำนวน 110 รายการ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการและ/หรือผู้จัดการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยทั้ง 4 แห่ง หนังสือที่มีการทำบรรณานุกรม จำนวน 110 รายการ ผู้เขียนหนังสือที่มีบรรณานุกรม จำนวน 97 คน ผู้เขียนหนังสือที่ไม่มีการทำบรรณานุกรม จำนวน 229 คน ซึ่งเป็นการคัดเลือกมาร้อยละ 10 จากแต่ละสาขาวิชาของสำนักพิมพ์แต่ละแห่ง จากจำนวนหนังสือที่ไม่มีบรรณานุกรมทั้งหมด 2,291 รายการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ วารสารและเอกสารที่มีเรื่องเกี่ยวกับการจัดทำดรชนี เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

2. สร้างเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่

2.1 แบบสัมภาษณ์ผู้จัดการและ/หรือผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ ซึ่งประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับนโยบายการจัดทำดรชนีและปัญหาในการจัดทำดรชนี

2.2 แบบสอบถาม 2 ชุด ชุดที่ 1 สำหรับผู้เขียนที่จัดทำดรชนี ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับการทำดรชนีปัญหาในการทำดรชนี ชุดที่ 2 สำหรับผู้เขียนที่ไม่จัดทำดรชนี ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับสาเหตุของการไม่จัดทำดรชนี

2.3 แบบวิเคราะห์ดรชนีหนังสือ เพื่อให้ศึกษาลักษณะและรูปแบบของดรชนี ประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับประเภทของดรชนี ปริมาณของดรชนี รายการโยง การจัดเรียงดรชนี และภาษาที่ใช้ในการทำดรชนี

3. นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นตามข้อ 2 ไปทดสอบความน่าเชื่อถือกับโครงการตำราของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์มาสอบถามผู้รับผิดชอบโครงการตำรา และส่งแบบทดสอบให้แก่ผู้เขียนหนังสือวิชาการในโครงการตำรา จำนวน 20 คน และเสนอแนะข้อแก้ไขเกี่ยวกับแบบสอบถาม รวมทั้งได้วิเคราะห์ดรชนีหนังสือของผู้เขียนเหล่านี้ด้วยแบบวิเคราะห์ที่จัดทำขึ้น หลังจากนั้นก็นำผลของการทดสอบมาแก้ไขเครื่องมือทั้งหมดให้มีความเหมาะสมเพื่อนำไปใช้จริงต่อไป

4. นำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ผู้จัดการและ/หรือผู้อำนวยการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยของรัฐทั้ง 4 แห่ง และแจกแบบสอบถามด้วยตนเองหรือส่งทางไปรษณีย์ให้แก่ผู้เขียนที่จัดทำดรชนีจำนวน 97 ชุด และแก่ผู้เขียนที่ไม่จัดทำดรชนีจำนวน 229 ชุด รวมทั้งสิ้น 326 ชุด และวิเคราะห์ดรชนีหนังสือ จำนวน 110 รายการ ลงในแบบวิเคราะห์

5. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ และมีชนิมเลขคณิต โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์
6. นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบ ตารางและพรรณนา
7. สรุป อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบถึงลักษณะและปัญหาต่าง ๆ ของการทำดรชนี และสาเหตุที่ผู้เขียนไม่ทำดรชนี ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางให้แก่ผู้เขียนและสำนักพิมพ์ในการปรับปรุงหรือพัฒนาการจัดทำดรชนีของหนังสือวิชาการให้มีความเหมาะสมต่อไปได้

คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ดรชนีหนังสือ คือ การนำหัวข้อสำคัญของเรื่อง ชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ที่ปรากฏในเนื้อหาของหนังสือเล่มนั้น มาจัดเรียงลำดับตามตัวอักษรในลักษณะเดียวกับพจนานุกรมแล้วระบุเลขหน้าที่หัวข้อหรือชื่อนั้นปรากฏอยู่ โดยทั่วไปดรชนีหนังสือจะปรากฏอยู่ส่วนท้ายเล่มของหนังสือ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถค้นหาเรื่องราวที่ต้องการจากหนังสือเล่มนั้นได้อย่างรวดเร็ว

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย คือ หน่วยงานที่มหาวิทยาลัยจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลักในการผลิตตำราวิชาการ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย และเผยแพร่แก่สังคมโดยทั่วไป

หนังสือวิชาการ คือ หนังสือที่มุ่งให้ความรู้ทางวิชาการในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งอย่างชัดเจน มีวิธีการเรียบเรียงเนื้อหาสาระอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องสัมพันธ์กันตลอดเล่ม ในที่นี้หมายถึง หนังสือวิชาการที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย